

De Nachtzwaluw *Caprimilgus europaeus* als broedvogel op de Meinweg 2011

E. van Asseldonk/ Stichting Koekeloere

Nationaal Park de Meinweg is een van de weinige gebieden in Limburg waar de Nachtzwaluw in grote aantallen als broedvogel wordt aangetroffen. In dit verslag wordt ingegaan op het voorkomen van de Nachtzwaluw als broedvogel in 2011. Ook wordt stilgestaan bij de populatieontwikkeling sinds 1990 en kansen en bedreigingen voor de Nachtzwaluw in Nationaal Park de Meinweg.

Nationaal Park de Meinweg

Nationaal Park de Meinweg is een natuurgebied bestaande uit bos- en heidegebieden van ongeveer 1800 ha. Ongeveer 500 ha is voornamelijk met droge heide begroeid. De aaneengesloten heidegebieden zijn kleinschalig van karakter.

De inventarisatie

De Nachtzwaluw (figuur 1) wordt vrijwel jaarlijks gekarteerd door in de maanden juni en juli per geschikt gebied minimaal twee avond/nachtbezoeken af te leggen. Er wordt géén gebruik gemaakt van geluidsdragers om Nachtzwaluwen te activeren. De officiële teldata in 2011 vielen op 07.07.2011 en 28.07.2011. Het bezoekschema week dit jaar af van andere jaren, waarin het eerste bezoek doorgaans in juni en het tweede bezoek in juli plaatsvindt, met een tijdsverschil tussen beide dagen van minimaal 10 dagen. Door omstandigheden was deze opzet dit jaar niet mogelijk. Traditiegetrouw worden voor de officiële inventarisatierondes een vaste groep waarnemers benaderd om aan de inventarisatie deel te nemen, de waarnemers van 2011 zijn terug te vinden in het dankwoord.

De latere bezoeken in 2011 hadden wel een nadeel. De rondes vonden geheel of gedeeltelijk plaats in de periode waarin de zwaluwen starten met tweede broedsels, waardoor er ook reeds vliegvlugge jongen uit het eerste broedsel het totaalbeeld wat lastiger maakte. De focus lag op zingende

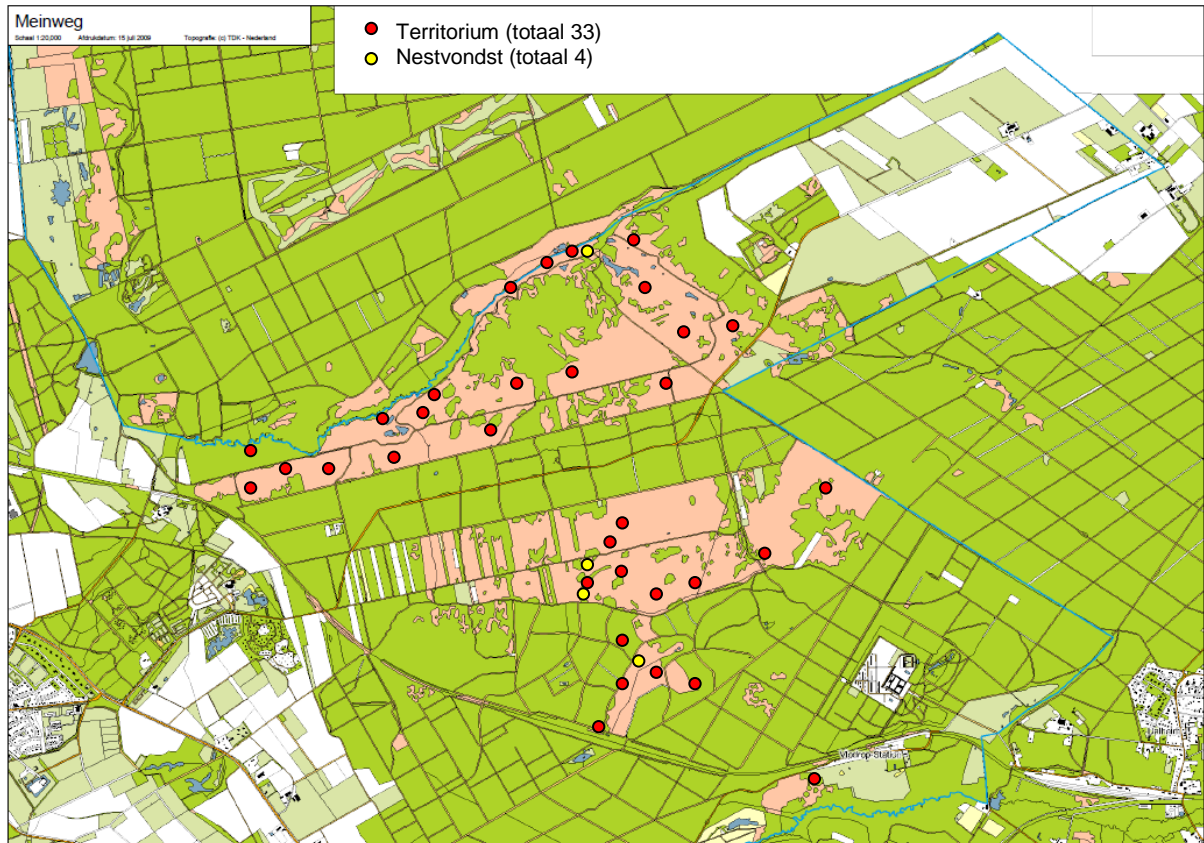
Figuur 1: Nachtzwaluwen brengen de dag rustend door op de grond of in rustend in bomen, foto Ran Schols..

mannetjes. Losse waarnemingen, verzameld door de auteur in juni, de extra inspanningen van Peter Heuts uit Herkenbosch buiten de officiële data en nestvondsten verzameld tijdens Adderonderzoek van Ton Lenders en Peter Keijsers completeren het verspreidingsbeeld. Bij de uitwerking is gebruik gemaakt van een datumgrens die ligt tussen 15 mei-10 aug. Waarnemingen buiten bovengenoemde periode zijn buiten beschouwing gelaten. Elkaar niet uitsluitende waarnemingen moeten minimaal 500 meter uit elkaar liggen om als aparte territoria te worden geaccepteerd, de fusie-afstand (Van Dijk, 2004).

2011, een topseizoen

De eerste Nachtzwaluwen keren eind april terug in de broedgebieden. In 2011 werd de eerste waarneming verricht op 29-04-2011. De eerste datum is erg waarnemer gevoelig. Indien in deze periode niemand 's avonds of 's nachts in het terrein is, kan deze datum ook veel later vallen. De vroegste datum voor NP de Meinweg ooit is 24.04.2010. De mannetjes arriveren eerder dan de vrouwtjes en bezetten direct geschikte broedlocaties. Per jaar kunnen twee broedsels worden grootgebracht.

In 2011 werden 33 territoria onderscheiden, dit is het hoogste aantal ooit door ons

Figuur 2: Verspreiding van de Nachtzwaluw als broedvogel in 2011. In rood het aantal territoria, in geel de vier nestvondsten van 2011.

vastgesteld in Nationaal Park de Meinweg (figuur 2).

Broedlocaties

De Nachtzwaluw stelt hoge eisen aan een broedlocatie, dit ondanks het feit dat de soort geen echt nest bouwt. De eieren, doorgaans twee per broedsel, worden op een onbegroeide bodem gelegd. De bodem moet zandig en vochtdoorlatend om te voorkomen dat de eieren snel afkoelen. De broedlocatie kan in open terrein worden gevonden, maar ook onder gedeeltelijke bescherming van overhangende takken. De soort is gedurende het broedproces storingsgevoelig en is in staat eieren of jongen te verplaatsen als de nestlocatie te veel verstoord wordt. Ton Lenders en Peter Keijzers vonden dit jaar vier nesten verspreid over het gebied tijdens hun onderzoek naar het voorkomen van de Adder

(*Vipera berus*). Figuur 3 geeft een nestlocatie weer.

Verspreidingspatroon 2011

De territoria worden aangetroffen op vrijwel alle grotere open heidevelden. Het verspreidingspatroon in de heideterreinen ten noorden van de verharde Meinweg is vrij homogeen. Het verspreidingspatroon in de heideterreinen ten zuiden van de verharde Meinweg is geconcentreerd in het centrale deel van de Lange Luier en het Gagelveld. Dit verspreidingspatroon weerspiegelt de grotere open heidegebieden aldaar. Dit open karakter is daar bewust gecreëerd om het leefgebied van de Adder te optimaliseren. Het verspreidingspatroon is al jaren vrijwel onveranderd. Dit is van de ene kant positief, omdat de soort zich, ondanks de (mijns inziens toenemende) recreatiedruk, in het gebied kan handhaven. Van de andere kant kan het ook negatief bestempeld worden omdat er al jaren weinig variatie in het verspreidingspatroon zit. De enigste variatie die merkbaar is, is na menselijk ingrijpen in het gebied, kaalslag bosgebieden en opschoonwerkzaamheden van heidegebieden. Goed voorbeeld hiervan is

het voorkomen van vele territoria in en rond het Gagelveld nadat hier de beheersmaatregelen zijn uitgevoerd ten aanzien van de Adder. Het is denkbaar dat het aantal Nachtzwaluwen in aantal achteruit zal gaan als deze maatregelen, door bijvoorbeeld geldgebrek, achterwege blijven. Niets doen is voor een nachtzwaluwpopulatie geen optie. Er werd dit jaar ook een territoria vastgesteld buiten de bekende terreinen. Het betrof een territorium aan de Craijhofweide bij Vlodrop-Station. Uitbreiding naar deze locaties zou kunnen betekenen dat de maximale capaciteit van de bekende verspreidingsgebieden bereikt is. Dit is een belangrijk gegeven voor de komende jaren om ook andere potentiële locaties vaker te bezoeken. Enkele potentiële locaties zouden kunnen zijn: Lüzekamp, omgeving hoogspanningslijn. Op deze plek werd in 1988 en 1989 nog een territorium aangetroffen (Van Asseldonk, 1990). Andere locaties zijn, het Vogelreservaat op het

Figuur 3: In 2011 werden vier nesten gevonden tijdens het Adderonderzoek van Ton Lenders en Peter Keijsers. Overduidelijk is dat de Nachtzwaluw geen nest bouw. (foto: Ton Lenders)

plateau en open plekken in de grotere bosgebieden ten zuiden van de spoorlijn (b.v. de plek waar in 2011 brand heeft gewoed).

Kansen voor de Nachtzwaluw

In potentie zijn er meerdere locaties geschikt of aantrekkelijker te maken voor de Nachtzwaluw, met name in de heideterreinen ten zuiden van de verharde Meinweg. Langs en in het verlengde van de Lange Luier treffen we kleine heidepercelen aan die grotendeels zijn dichtgegroeid met dennen en eiken. Door het verwijderen van een groot deel van deze opslag komt het open karakter worden hersteld. Door deze activiteiten zal ook de ondergroei deels worden opengetrokken waardoor gunstige broedlocaties ontstaan voor o.a. Nachtzwaluw, maar ook Boomleeuwerik (*Lullula arborea*) en reptielen kunnen van deze ingrepen profiteren.

In de heidegebieden ten noorden van de verharde Meinweg is het belangrijk het huidige open karakter te consolideren en periodiek jonge opslag te verwijderen. Dit verwijderen gebeurt in sommige gevallen door het simpelweg laag bij de grond afzagen van dennenopslag. Hier zou het beter zijn de jonge struiken met wortel en al te verwijderen om ook hier een open bodemstructuur te krijgen. Gerooide dennen dienen bij voorkeur uit het gebied te worden verwijderd in plaats van terplekke te worden achterlaten, wat nu veelal het geval is. Is het noodzakelijk om extra maatregelen te treffen? Het antwoord op deze vraag kan tweeledig zijn. Als we uitgaan van het instandhoudingdoel dat voor de Nachtzwaluw is vastgesteld voor de Meinweg als Natura2000 gebied, is het antwoord: NEE...! Als Natura2000 gebied moet de Meinweg een minimale populatie in stand houden van 25 territoria als bijdrage aan een sleutelpopulatie van deze soort op de oostelijke maasoever. In dit kader is het ook belangrijk om te kijken naar overige doelen of doelsoorten die kunnen profiteren van extra maatregelen. Denk hierbij aan de instandhoudingdoel voor de Boomleeuwerik. Als Natura2000 gebied moet de Meinweg een minimale populatie in stand houden van 25 territoria. De populatie van de Boomleeuwerik is aan schommelingen onderhevig en verdient aandacht. (bron:

archief Stichting Koekeloere). Ook reptielen kunnen en zullen van extra maatregelen profiteren.

Einde van het seizoen

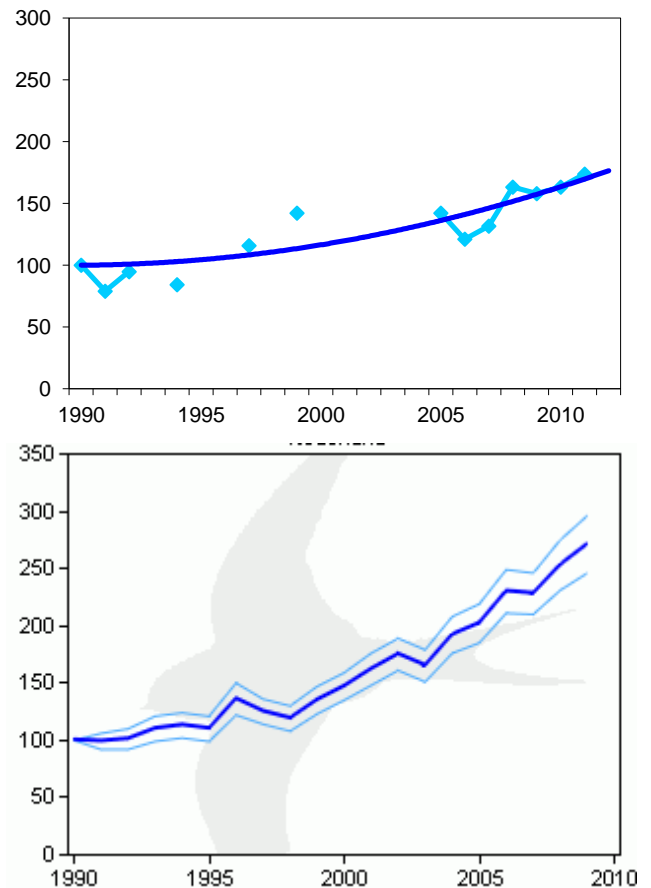
Als ook het tweede broedsel er op zit wordt het 's avonds en 's nachts steeds stiller op de Meinweg. Eind augustus worden vaak de laatste exemplaren gemeld. In 2011 werd de laatste nachtzwaluw gemeld op 23 augustus (P. Heuts), de laatste waarneming ooit was een waarneming van een exemplaar op 02-09-2007 door Paul Evers (bron Waareming.nl)

Aantalsontwikkeling NP de Meinweg

De Nachtzwaluw is een van vogelsoorten in het Meinweggebied waarvan we een redelijk goed beeld hebben van de populatie ontwikkeling sinds 1990. Ondanks het feit dat de soort niet jaarlijks is geteld, zien we dat er een duidelijke stijgende lijn zit in het voorkomen van de nachtzwaluw op de Meinweg, figuur 4. Werden er in de begin jaren '90 gemiddeld 20 territoria vastgesteld, de laatste jaren ligt dat aantal consequent op 30 territoria of meer.

Ook landelijk gezien gaat het goed met de soort, verhoudingsgewijs zelfs beter dan op de Meinweg. Voor de positieve landelijke trend geeft Van Kleunen e.a. 2007 de volgende mogelijke oorzaken:

- Recente beheersmaatregelen zouden de omstandigheden voor Nachtzwaluwen kunnen hebben verbeterd. Door beheer gericht op het tegengaan van vergrassing kunnen heideterreinen de laatste jaren geschikter zijn geworden voor de Nachtzwaluw,
- De laatste jaren vindt in sommige gebieden areaalvergroting van de heide plaats en worden kleine heidevelden verbonden,
- De recente toename zou ook verband kunnen houden met de relatief warme zomers van de laatste jaren. Tijdens de droge warme zomers zou de voedselbeschikbaarheid groter zijn waardoor de soort een groter broedsucces heeft en twee broedsels in plaats van één kan grootbrengen.

Figuur 4: Aantalsontwikkeling van de Nachtzwaluw in Nationaal Park de Meinweg (boven, 1990: index 100 = 19 territoria) en in Nederland (onder) Bron: netwerk Ecologische Monitoring SOVON & CBS.

Ook op de Meinweg zijn de (positieve) gevolgen van recente beheersmaatregelen zichtbaar. Met name de ontwikkelingen rond het adderbeschermingsplan, waarbij heideterreinen worden opgeschoond en zelfs bossen geheel of gedeeltelijk verdwijnen om het leefgebied van de Adder veilig te stellen.

Dankwoord

Zonder de inzet van de onderstaande waarnemers was het niet mogelijk geweest dit artikel samen te stellen: Math Bouts, Peter Heuts, Peter Keijsers, Patrick Lemmens, Ton Lenders, Marc en Anita Poeth, Hans Van der Steen, Jan Vandewall, Thea van der Veen en Ernest van Asseldonk. Jan Boeren bedankt voor het commentaar op eerdere versie(s) van dit artikel.

Literatuur

- Asseldonk E. van, 1990. Broedvogels van de Meijnweg in 1988 en 1989. Limburgse Vogels 1 (3): 1-10.
- Dijk, A.J. van, 2004. Handleiding Broedvogelmonitoring Project (Broedvogelinventarisatie in proefvlakken) SOVON, Beek-Ubbergen.
- Kleunen A. van, Sierdsema H., Nijssen M., Lipman V. & Groenendijk D. 2007. Het Jaar van de Nachtzwaluw 2007. SOVON-onderzoeksrapport 2007/10. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.